

МЕТОДОЛОГІЯ ТЕОРІЇ І ПРАКТИКИ ЮРИСПРУДЕНЦІЇ

УДК 342.7: 093(477)

DOI <https://doi.org/10.32782/yuv.v2.2026.1>

А. Пономаренко,

кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри суспільно-політичних наук
Вінницького національного технічного університету
ORCID ID: 0000-0001-8051-9221

Т. Герасимов,

доктор історичних наук,
доцент кафедри суспільно-політичних наук
Вінницького національного технічного університету
ORCID ID: 0000-0003-4861-9825

ПРАВОВИЙ СТАТУС ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА В ПРОЄКТІ КОНСТИТУЦІЇ УНР ОТТО ЕЙХЕЛЬМАНА

Постановка проблеми. Питання правового статусу людини і громадянина є одним з ключових у теорії та практиці конституціоналізму. В контексті історичного розвитку української державності є закономірним звернення до вітчизняного досвіду конституціоналізму періоду Національної-демократичної революції 1917–1921 рр. Саме тоді формувалися фундаментальні ідеї щодо прав і свобод особи, які стали основою сучасного правового порядку. Розвиток незалежної України йде шляхом формування правової держави, що ставить перед науковцями завдання всебічного об'єктивного дослідження і застосування теоретичних ідей правової думки попередніх поколінь. Важливе місце серед конституційних напрацювань початку ХХ ст. займає приватний проєкт Конституції УНР, розроблений Отто Ейхельманом – визначним юристом і державним діячем, одним з ідеологів українського національно-визвольного руху.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Важливим джерелом інформації про вченого є спогади та праці його сучасників: І. Мазепи, С. Шелухіна, М. Шкільника М. Шаповала. Політико-правові погляди О. Ейхельмана досліджували науковці з діаспори – М. Стахів, В. Трімбицький. Для радянських науковців теоретична спадщина вченого тривалий час не була предметом зацікавленості. Нові можливості для дослідження наукового доробку О. Ейхельмана з'явилися після проголошення незалежності України. Політико-правові погляди вченого одним із перших почав досліджувати В. Потульницький. Конституційний проєкт О. Ейхельмана у своїх працях характеризували Н. Єфремова, О. Мироненко, А. Присяжнюк, Д. Прокопов, В. Рум'янцев, І. Терлюк, М. Томенко, А. Яковлев, Д. Яневський та інші. Вчені досліджують, головним чином, оригінальну систему, порядок формування та діяльності органів державної влади, запропоновану

О. Ейхельманом. Аналізу його державотворчих ідей присвятила низку наукових праць Я. Турчин. Вона, зокрема, досліджувала принципи народного суверенітету та федералізму із широким використанням форм прямої демократії, на яких базувався конституційний проєкт О. Ейхельмана.

Мета статті. Аналіз досліджень названих авторів дає підстави стверджувати, що в них недостатньо висвітлений конституційно-правовий статус особи, закріплений у приватному проєкті Конституції (Основних Державних Законів) Української Народної Республіки, розробленим Отто Ейхельманом в 1920 р. Метою даної статті є аналіз закріплених у цьому проєкті конституційних норм, що визначали правовий статус людини і громадянина.

Виклад основного матеріалу. Протягом всього періоду існування Директорії УНР залишалась актуальною проблема конституювання форми української державності. В умовах міжпартійних та міжособистісних суперечок опозиційно налаштовані до С. Петлюри політики 11 січня 1920 р. у м. Кам'янець-Подільському створили Всеукраїнську Національну Раду [1, с. 121]. Вона поставила за мету усунути Директорію, яка фактично вже сама перестала існувати, скликати передпарламент та прийняти конституцію української держави. Після переговорів з опозиціонерами Головний Отаман військ УНР С. Петлюра пообіцяв прийняти конституцію. 2 червня 1920 р. було видано «Декларацію Правительства Української Народної Республіки», яка проголосила необхідність скликання передпарламенту й ухвалення конституції [2, с. 380]. З цією метою С. Петлюра 2 липня 1920 р. створив комісію з 15 членів на чолі з міністром внутрішніх справ О. Саліковським. А 30 серпня 1920 р. Рада Народних Міністрів УНР окремою ухвалою створила нову «Правительственну Комісію по виробленню Конституції Україн-

ської держави» під головуванням міністра закордонних справ А. Ніковського. Причому 7 з 16 членів цієї комісії одночасно працювали і в комісії О. Саліковського [2, с. 382].

До складу обох комісій увійшов дійсний статський радник, доктор права, професор О. Ейхельман, на той час товариш (заступник) міністра закордонних справ. Як фахівець з державного та міжнародного права, він працював ще над проєктом конституції Російської імперії (1906 р.) та був учасником спеціальних засідань з цього питання під головуванням Миколи II. О. Ейхельман розробив проєкт виборчого закону на основі пропорційної системи та плюральних голосів, який був опублікований, але в умовах самодержавства не мав жодних позитивних наслідків [3, с. 24].

Балтійський німець за походженням, О. Ейхельман, як сам він зазначив, прагнув допомогти українському народові утворити новий правовий порядок на рідній землі. Він почав працювати над проєктом майбутньої конституції для України ще на початку 1918 р., поступово здійснюючи її детальну обробку [4, с. 7]. Підготовлений проєкт Конституції (Основних Державних Законів) УНР О. Ейхельман надав на розгляд комісії А. Ніковського, що засідала вже в польському місті Тарнув у вересні 1920 р. Характеризуючи роботу комісії, О. Ейхельман згадував: «Праця проводилася не наспіх і дуже обдуманно й спокійно, і з боку мови й стилістики проєкт був забезпечений розглядом його найкращих знавців української мови, і юридична точність у формулюванні артикулів проведена з педантичністю» [5, с. 38].

Проєкт Конституції УНР О. Ейхельмана базувався на принципах федералізму і народного суверенітету з широким використанням права референдуму. У складі комісії було лише троє прихильників проєкту. Вислухавши прочитаний професором текст в оригіналі, комісія біль-

шістю голосів відхилила його основні принципи. Уже на першому засіданні перевагу було віддано проєктові, який за дорученням Всеукраїнської Національної Ради підготував відомий державний діяч ЗУНР, доктор права Степан Баран [4, с. 6]. Його конституційний проєкт і прийняли за основу для подальшого обговорення «як повний і найбільш зв'язаний з сучасним реальним життям» [6].

О. Ейхельман представляв позитивістську школу праворозуміння [7, с. 15]. Проте, вчений не поділяв радикальних позитивістських поглядів, що будь-який наказ, виданий державою, є правом. На думку О. Ейхельмана, право, встановлюване державою, насамперед має виходити з інтересів та потреб нації. Право є необхідним для існування держави, яка, в свою чергу, виконує функцію захисту права. Державна влада ґрунтується не на формальних документах, а на етичному характері влади, на розумінні того, що держава раціонально і відповідально виконує свої обов'язки на користь розвитку суспільства [3, с. 25].

«Держава існує і функціонує для людей, що в ній живуть. Над ними має держава примусову і зобов'язуючу владу з метою всебічного задоволення інтересів населення», – писав О. Ейхельман у вступі до свого проєкту Конституції УНР [4, с. 11]. Вчений юридично обґрунтував і послідовно відстоював право українського народу на створення власної незалежної національної держави. Її побудова для О. Ейхельмана виступала головною умовою реалізації прав і свобод українських громадян.

Проєкт Конституції (Основних Державних Законів) Української Народної Республіки складався з передмови, п'яти розділів вступу та 345 параграфів (статей), об'єднаних у 15 розділів. При цьому громадянство УНР регулював розділ XIV, а права і обов'язки громадян визначалися останнім, п'ятнадцятим розділом. Закріплення правового статусу осо-

би наприкінці основного закону було нехарактерним для традицій українського конституціоналізму. Наприклад, в Конституції УНР від 29 квітня 1918 р. правам і свободам людини і громадянина був присвячений другий розділ з 15 статей, відразу після «Загальних постанов». Це мало підкреслити його важливість та нове співвідношення у взаєминах між людиною і державою [8, с. 13].

В «Законах про тимчасовий державний устрій України», прийнятих Гетьманом П. Скоропадським 29 квітня 1918 р., права і обов'язки українських козаків і громадян визначав третій розділ, що складався з 12 статей. В проєкті Конституції «Основний державний закон Української Народної Республіки», який ухвалила Правительствена Комісія у вересні 1920 р., громадянство УНР, права та обов'язки громадян також визначав третій розділ, що містив 41 артикул (статтю).

На відміну від названих документів, у проєкті О. Ейхельмана конституційно-правовий статус громадян закріплювали 63 параграфи, значно більші за обсягом. Така деталізація конституційних норм, на думку вченого, встановлювала чіткі правові межі для державних органів і забезпечувала принцип верховенства права [9, с. 18].

Питання громадянства детально регламентував розділ XIV Основних Державних Законів. Громадянами УНР визнавалися всі піддані російської держави, які до 24 листопада 1917 р. (дня святкового офіційного оприлюднення III Універсалу Української Центральної Ради) більше року постійно проживали на території України. Бажаючі особи могли подати заяву про відмову від громадянства УНР, але повинні були протягом року від часу виходу з українського громадянства ліквідувати все своє нерухоме майно і торгово-промислові підприємства в УНР. А чоловіки віком від 17 до 24 років – протягом 6 місяців виї-

хати за межі України з правом повернення назад не раніше часу досягнення ними 42 років.

Згідно з § 285, набути громадянство УНР після складення присяги на вірність Україні могли лише особи, що досягли 17 років, за однієї з умов:

а) народилися та/або прожили в Україні не менше 10 років;

б) мали в Україні нерухоме майно або торгівельно-промислове підприємство не менше 10 років, у тому числі безпосередньо до 24 листопада 1917 р. – не менше 6 років;

в) вчилися в шкільних закладах на території України не менше 8 років;

г) належали до української нації (за критеріями, які мав визначити закон).

Зазначені особи могли використати своє право на українське громадянство не пізніше 1 червня 1923 р. Іноземці, що не відповідали цим вимогам, могли набути громадянство УНР, як виняток, лише за рішенням Ради Міністрів. Порядок надання українського громадянства та виходу з нього мав визначатися окремим законом.

На думку О. Ейхельмана, такі жорсткі норми інституту громадянства за національним принципом мали захистити інтереси держави від можливого напливу шкідливих елементів, а право на українське громадянство було достатньо забезпечене судовими гарантіями. Вчений вважав ці норми перехідними, що в майбутньому втраять своє значення [4, с. VII].

Останній розділ XV проекту Конституції закріплював права і обов'язки громадян. Як і більшість конституціоналістів того часу, О. Ейхельман поділяв права людини на цивільні та політичні, хоча у тексті проекту не зробив їх чіткого розмежування.

Згідно з § 293 Основних Державних Законів, громадяни УНР мали право на особисту свободу. Обмеження свободи було можливим на підставі законів та не інакше, як з постанови суду, а на короткий термін – з розпорядження адміністративної влади.

Закономірність адміністративного затримання мала бути перевірена судом, проте конкретний строк затримання не зазначався.

Проголошувалась рівність прав громадян перед законом незалежно від статі, національності чи віри. Родина (подружжя), як основа існування і розвитку народу, перебувала під охороною закону. Особи до 17 років вважалися дітьми і перебували під батьківською опікою, а з 17-річного віку наставало повноліття.

Свободу сумління і віри кожному забезпечував § 296. Але повнолітні громадяни мали заявляти у відповідну державну установу про своє віросповідання, його зміну або свій стан поза вірою.

Проект Конституції детально регламентував умови діяльності релігійних організацій в УНР. Релігійні норми не могли замінити собою чинності державних законів. Релігійна пропаганда та розпалювання міжконфесійної ворожнечі заборонялися, але релігійне виховання дітей у вірі батьків було взято під охорону держави. Православна церква в УНР проголошувалась автокефальною на чолі з Патріархом у Києві. Визначити її статус мав окремий закон.

Реєстрація народження, смерті та шлюбу осіб, що належали до Православної, Греко-Католицької, Римо-Католицької, Євангелічно-Лютеранської та Євангелічно-Реформістської церкви мала здійснюватись їхніми духовними особами в метриках українською мовою. В інших випадках акти цивільного стану реєструвались урядовцями. Розлучення відбувалось в судовому порядку.

Проголошувалась свобода думки і слова, друку, наукової діяльності. Цензура заборонялась. Для картин, театральних вистав та друкованої продукції, що ввозились з-за кордону, була можливою попередня цензура.

Закріплювались недоторканність житла; таємниця листування, телеграм і телефонних розмов; свобода

пересування, вільний вибір місця проживання. Виїзд громадян за кордон міг бути обмежений законом.

Забезпечувалось право на освіту, яка у початкових народних школах була безоплатною. Школи повинні були виховувати дітей на засадах моралі та правдивого розуміння громадських обов'язків. Початкова освіта була обов'язкова для дітей віком від 8 років. За невиконання цієї вимоги відповідали батьки (опікуни). Для дорослих передбачалась організація загальноосвітніх та професійних курсів.

Згідно з § 316 українська мова визначалась державною. Всі письмові та усні звернення до установ УНР мали викладатися українською мовою. Особи, що не володіли державною мовою, повинні були наймати перекладача. В судових процесах мали надати державного перекладача із зарахуванням його винагороди до судових видатків. Про проведення богослужінь або зборів громадян неукраїнською мовою треба було повідомляти у встановлений строк державну міліцію.

Національні меншини мали право на розвиток своєї культури. Діти в школах, організованих для національних меншин, мали обов'язково вивчати українську мову та українознавство.

О. Ейхельман вважав, що політичні та економічні реалії 20-х років ХХ ст. висувають нагальну потребу задоволення вимог соціальної справедливості та соціальної відповідальності [4, с. VIII]. Природно, що він включив ці вимоги до проекту Основних Державних Законів, фактично започаткувавши в Україні конституційне закріплення соціально-економічних прав людини. Так, під охороною закону перебували людське здоров'я і життя, праця, зокрема інтелектуальна, та праця державних службовців. Проголошувався 8-годинний робочий день, державний контроль над організацією праці. Окремий закон мав забезпечити соціальний захист на випадок недуги,

каліцтва і старості. Праця малолітніх, жінок та материнство перебувало під особливою охороною закону.

Кожен дієздатний громадянин мав право вільно обирати рід занять в галузі економічної чи іншої діяльності, що не заборонена законами, та вільно розпоряджатися своїми прибутками. Приватна власність перебувала під охороною закону. Показовим було закріплення у § 326 такої норми: «Власність зобов'язує: користування власністю мусить служити для добра загалу». Допускалось «вивласнення» (експропріація) приватної власності для державних чи суспільних потреб, а також в інтересах соціальної справедливості з відшкодуванням у формі та розмірі, що визначав би окремий закон.

Передбачалось проведення земельної реформи [4, с. VIII]. За рахунок скасування права великої земельної власності планувалось створення земельного фонду, з якого задовольнятиметься малоземельне і безземельне селянство за окремим законом.

Для досягнення незабороненої законом мети громадяни мали право організувати товариства та їх об'єднання – союзи. Статути товариств і союзів підлягали обов'язковій реєстрації у встановленому законом порядку. Робітники могли створювати професійні товариства та союзи, укладати колективні умови праці. Обмеження цього права визнавалось незаконним.

Громадяни мали право проводити збори для обговорення незаборонених законом питань в закритих приміщеннях з попередженням про це місцевої влади за 72 години до початку зборів. Їх заборону можна було оскаржити в суді. Демонстрації, урочисті ходи, церковні процесії місцева влада могла письмово заборонити і без мотивів. Оскаржувати заборону можна було лише в адміністративному порядку.

Найважливішим політичним правом була участь громадян через вибори та референдуми у Федерально-Дер-

жавній Установчій владі народу – найвищій державній владі в УНР. Інститут референдуму мав застосовуватись для вирішення питань щодо змін до Конституції, питань звичайного законодавства та стосовно державного управління. На думку О. Ейхельмана, «весь народ ... повинен бути допущений до громадсько-державної роботи і повинен брати участь у вирішенні і виконанні громадських і політичних справ та праці в державі» [4, с. 12]. Згідно з § 14, правом голосу в установчій владі користувались «не заплямовані судом» громадяни, що досягли 25 років, мали повну дієздатність, роботу і власні засоби існування. Голосування відбувалось безпосередньо і таємно. О. Ейхельман вважав, що «не охлократична нерозсудливість та сваволя натовпу повинні бути допущені до панування в державі, ... а організований демократичний розум» [4, с. 12]. Тому «сліпе, цілком механічне застосування принципу рівного виборчого права доводиться скоригувати системою плюральних голосів» [4, с. 1]. Тобто, громадянин на виборах і референдумах міг скористатися не одним, а декількома голосами. При визначенні числа таких плюральних голосів громадянина виключався майновий ценз. Плюральні голоси надавались громадянам в залежності від віку, сімейного стану, освіти, громадського і державного стажу. О. Ейхельман пропонував обмежитись 8 голосами, а згодом перейти до системи двоступеневих чи навіть тріступеневих виборів [4, с. 1]. Але на виборах до місцевих органів влади повіти і громади самі могли встановити господарський ценз виборців при складанні плюральних голосів, без затвердження якою-небудь вищою владою (§ 250).

Такий відхід від принципу рівного виборчого права: «один виборець – один голос» зазвичай критикується сучасними дослідниками. Але на початку ХХ ст. серед населення українських земель було 62 % неписьмен-

них [10, с. 212]. З таким електоратом було би вкрай проблематично проводити передбачені проектом Конституції численні референдуми для реалізації народного суверенітету. В складних історичних умовах 1920 р. ідея плюральних голосів О. Ейхельмана не здавалась настільки одіозною.

Поряд із правами, проект Конституції визначав і обов'язки. Громадяни УНР, згідно з § 338, мали обов'язок «бути вірними Республіці, шанувати весь її законний устрій та виконувати законні розпорядження та вимоги всіх органів законної влади». Незнання закону не звільняло від відповідальності. § 323 встановлював «моральний обов'язок» використовувати свої духовні та фізичні сили так, як того вимагає благо загалу.

Згідно з § 339, громадяни чоловічої статі підлягали загальній військовій повинності. В дієву армію планувався призов за жеребом чоловіків віком від 20 років, інші зарахувались в запас або в ополчення. Добровольці могли йти на службу з 18 років. Жінок, які не виховували дітей віком до 17 років, могли призвати до нестройової служби у військах. Порядок і умови служби в збройних силах мав визначити федерально-державний закон.

Іноземці на території УНР підлягали її законам на загальних підставах. Вони користувались всіма правами, окрім політичних, якщо закон не визначав для них певних обмежень.

Важливим елементом конституційного проекту О. Ейхельмана була система юридичних гарантій прав і свобод. У § 293 зазначалося, що особисту свободу, а також всі права громадянина УНР забезпечують Основні Державні Закони. Обмежити права громадян можна було тимчасово на підставі законів про а) збільшену охорону громадської та державної безпеки; б) військовий стан і в) стан облоги. У таких виняткових станах допускалось обмеження недоторканості особи та житла, таємниці кореспонденції, прав національних меншин,

свободи пересування, слова, друку, зборів і демонстрацій. Виняткові стани мала право оголошувати Рада Міністрів із затвердженням Федерально-Державним Головою на строк не більше 2 місяців. Для збільшення цього строку необхідна була постанова Федерально-Державного Парламенту.

Тілесні покарання, вигнання українського громадянина за кордон і арешт за борги не дозволялись. Ніхто не міг бути визнаний винним за державну зраду та інші злочини інакше, як за вироком суду. Покарання позбавленням цивільних та політичних прав могло бути тільки тимчасовим.

Службовець, винний у незаконному обмеженні свободи особи або порушенні недоторканності житла, підлягав кримінальному покаранню – ув'язненню не менше як на півроку. Згідно з § 329, держава повинна була відшкодувати громадянам шкоду, заподіяну їм урядовими особами при виконанні своїх службових обов'язків. Позов про відшкодування не залежав від дозволу влади. Всі порушення законності в діях органів влади могли бути оскаржені громадянами в судовому порядку (§ 276).

Для того, щоб громадяни знали свої права і обов'язки, всі федеральні, земельні, повітові та місцеві нормативно-правові акти підлягали обов'язковій публікації у кількості, задовольняючій потребу мешканців (§ 264).

Серед юридичних гарантій, запропонованих О. Ейхельманом, була і суперечлива норма. Згідно з § 267, закон не мав зворотної сили. Але допускалось як виняток, що закон міг мати зворотною силу в інтересах справедливості чи надзвичайної державної необхідності, про що належним чином мало бути зазначено в самому законі. Відхід від принципу «*lex retro non agit*» був проявом так званої «революційної законності».

Висновки. Таким чином, в проєкті Конституції УНР О. Ейхельмана було закріплено широкий спектр прав і свобод людини та юридичних гарантій їх

реалізації. Водночас проєкт має і ряд особливостей, зумовлених історичним контекстом та власними політико-правовими поглядами О. Ейхельмана:

- значна деталізація конституційних норм;
- відповідність норм Конституції національним традиціям;
- національно-територіальний принцип набуття громадянства;
- обмеження права постійного проживання та майнових прав негромадян (для охорони інтересів держави на перехідний період);
- обмеження права іноземців на натуралізацію;
- детальна регламентація діяльності релігійних організацій;
- обов'язкове релігійне та національне виховання дітей;
- забезпечення широкого вжитку державної української мови;
- обмеження права на проведення зборів, мітингів, демонстрацій;
- закріплення в конституції соціально-економічних прав людини;
- заміна принципу рівного виборчого права системою плюральних голосів;
- включення до складу конституційних норм оціночних категорій «соціальної справедливості» та «державної необхідності».

Сучасні українські дослідники неоднозначно оцінюють цей історичний документ. І. Терлюк вважає, що «цілковито деідеологізований проєкт Конституції УНР О. Ейхельмана повністю ґрунтувався на правах людини і загальнолюдських вартостях та відображав досягнутий на той час світовим співтовариством рівень цивілізованості» [11, с. 250]. Натомість, Я. Турчин з'ясувала, що окремі твердження О. Ейхельмана частково суперечать сучасним уявленням про демократію, а саме: ідея сильної держави, введення плюральних виборчих голосів, спосіб розв'язання мовного і релігійного питань, набуття і позбавлення українського громадянства тощо. Вона пояснює це кризою європейської де-

мократії, розвитком націоналістичних ідей і нереалізованим прагненням українців відновити власну державу на початку ХХ ст. [9, с. 4].

На наш погляд, окремі недемократичні норми в проєкті Конституції УНР О. Ейхельмана обумовлені вкрай складними історичними обставинами 1920 р. – боротьбою за незалежність, політичною нестабільністю, необхідністю охорони державних інтересів у перехідний період та початковим етапом формування української політичної нації. Вчений наголошував, що «сформулював свій проєкт конституції для УНР не як ідеал для далекого майбутнього, ... не як теоретичну вигадку, але як реально доцільний, тепер цілком здійснимий і єдино можливий державний устрій» [4, с. 9].

Значна кількість норм, що регулювали конституційно-правовий статус людини і громадянина, запропонованих О. Ейхельманом, увійшла до проєкту Основного Державного Закону УНР, прийнятого «Правительственною Комісією по виробленню Конституції Української Держави» під головуванням А. Ніковського у вересні 1920 р.

Отже, проєкт Конституції УНР О. Ейхельмана як результат синтезу національних прагнень і європейських правових тенденцій став вагомим внеском у розвиток українського конституціоналізму.

Стаття досліджує конституційно-правові норми, що закріплювали правовий статус людини і громадянина у приватному проєкті «Конституції (Основних Державних Законів) Української Народної Республіки» доктора права, професора Отто Ейхельмана, поданого на розгляд «Правительственной Комісії по виробленню Конституції Української Держави» під головуванням міністра закордонних справ УНР А. Ніковського у вересні 1920 р.

Стверджується, що в проєкті Конституції УНР О. Ейхельмана було закріплено широкий спектр

прав і свобод людини та юридичних гарантій їх реалізації. Водночас проєкт має і низку особливостей, зумовлених історичним контекстом та власними політико-правовими поглядами О. Ейхельмана. Серед них: суттєва деталізація конституційних норм, відповідність норм Конституції національним традиціям, національно-територіальний принцип набуття громадянства, обмеження права постійного проживання та майнових прав негромадян, обмеження права іноземців на натуралізацію, детальна регламентація діяльності релігійних організацій, обов'язкове релігійне та національне виховання дітей, забезпечення широкого вжитку державної української мови, обмеження права на проведення зборів, мітингів, та демонстрацій, закріплення в конституції соціально-економічних прав людини, заміна принципу рівного виборчого права системою плюральних голосів, включення до складу конституційних норм опієційних категорій «соціальної справедливості» та «державної необхідності».

Вказується на те, що окремі недемократичні норми в проєкті Конституції УНР О. Ейхельмана обумовлені вкрай складними історичними обставинами 1920 р.: боротьбою за незалежність, політичною нестабільністю, необхідністю охорони державних інтересів та початковим етапом формування української політичної нації.

Стверджується, що проєкт Конституції УНР О. Ейхельмана як результат синтезу національних прагнень і європейських правових тенденцій став вагомим внеском у розвиток українського конституціоналізму.

Ключові слова: Отто Ейхельман, проєкт Конституції, УНР, громадянство, права і свободи людини.

Ponomarenko A., Gerasymov T.
Legal status of a person and a citizen in the draft Constitution of the UNR by Otto Eichelman

The article examines the constitutional and legal norms that established the legal status of a person and a citizen in the private project of the "Constitution (Fundamental State Laws) of the Ukrainian People's Republic" by Doctor of Law, Professor Otto Eichelman, submitted for consideration by the "Government Legal Commission for Elaborating the Constitution of the Ukrainian State" chaired by the Minister of Foreign Affairs of the UNR A. Nikovsky in September 1920.

It is claimed that the draft Constitution of the UNR by O. Eichelman enshrined a wide range of human rights and freedoms and legal guarantees for their implementation.

At the same time, the project has a number of features due to the historical context and O. Eichelman's own political and legal views. Among them: significant detailing of constitutional norms, compliance of the norms of the Constitution with national traditions, national-territorial principle of acquiring citizenship, restrictions on the right of permanent residence and property rights of non-citizens, restrictions on the right of foreigners to naturalization, detailed regulation of the activities of religious organizations, compulsory religious and national education of children, ensuring the widespread use of the state Ukrainian language, restrictions on the right to hold meetings, rallies and demonstrations, enshrining socio-economic human rights in the constitution, replacement of the principle of equal electoral law with a system of plural votes, inclusion of the evaluation categories of "social justice" and "state necessity" into the constitutional norms.

It is pointed out that some undemocratic norms in the draft Constitution

of the UNR by O. Eichelman are due to the extremely difficult historical circumstances of 1920: the struggle for independence, political instability, the need to protect state interests, and the initial stage of the formation of the Ukrainian political nation.

It is argued that the draft Constitution of the UNR by O. Eichelman, as the result of a synthesis of national aspirations and European legal trends, became a significant contribution to the development of Ukrainian constitutionalism.

Key words: Otto Eichelman, draft Constitution, UNR, citizenship, human rights and freedoms.

Література:

1. Історія української конституції / Упоряд. А. Г. Слюсаренко, М. В. Томенко. Київ: Право, 1997. 464 с.
2. Яневський Д. Б. Політичні системи України 1917–1920 років: спроби творення і причини поразки: монографія. Київ: Дух і літера, 2003. 767 с.
3. Турчин Я. Ідея правової держави в науково-теоретичній спадщині Отто Ейхельмана. Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку. 2008. Вип. 20. С. 23–28.
4. Ейхельман О. Проект Конституції (Основних Державних Законів) Української Народньої Республіки. Київ–Тарнів: Видавництво С.У.Д. 96 с.
5. Ейхельман О. Енциклопедія права: Курс читання проф. О. Ейхельмана на 1-му семестрі економічно-кооперативного відділу Української господарської академії в ЧСР. Подєбради, 1923. 84 с.
6. ЦДАВО України. Ф. 1065. Оп. 2. Спр. 294. Арк. 1.
7. Ковальчук О. Підходи до праворозуміння у працях представників української діаспори. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки. 2022 Випуск № 4 (123). С. 12–17. URL: <https://legal.bulletin.knu.ua/uk/article/view/390> (дата звернення 07.04.2026).
8. Ковальов Д. В., Пономаренко А. В. Політико-правові принципи конституційного ладу в конституції Української

Народної Республіки. Політичне життя. 2018. №4. С. 11–16.

9. Турчин Я. Б. Державотворчі ідеї О. Ейхельмана: еволюція інституційних вимірів політики: автореф. дис. ... докт. політ. наук: 23.00.01 «Теорія та історія політичної науки». Львівський нац. ун-т ім. Івана Франка; Львів, 2011. 36 с.

10. Мовчан О. М. Ліквідація неписьменності (лікнеп), кампанії лікнепу в

УСРР–УРСР. Енциклопедія історії України: Т. 6: Ла-Ми / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. Київ: «Наукова думка», 2009. 790 с.

11. Терлюк І. Я. Український органічний конституціоналізм: доба «Другої» УНР. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: Юридичні науки. 2015. № 827. С. 246–251.

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

Дата першого надходження статті до видання: 11.03.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 06.04.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 22.05.2026

